

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДІ ХХІ СТОЛІТТЯ

В статье рассматриваются проблемы исследования креативности и ее развития у школьников, изучаются особенности творческого подхода к обучению с использованием инновационных компьютерных технологий.

The article reviews the problems of researching creativity and its development in schoolchildren, studies characteristics of creative approach to teaching using innovative computer technologies.

У сучасній психологічній науці проблема креативності займає важливе місце як проблема розвитку та вдосконалення людини, використання можливостей її психіки в умовах динамічного зростання мінливості навколишнього світу. За цих умов підвищуються вимоги до якостей особистості, які визначаються як креативні: відкритість новому досвіду, вміння знаходити оригінальне рішення в нестандартній ситуації, творче ставлення до дійсності. В сучасних умовах творча особистість стає прийнятною суспільством на всіх ступенях його розвитку. Швидкі зміни в житті, що відбуваються за невеликий відрізок часу, постійно вимагають від людини якостей, які дають змогу творчо і продуктивно ставитися до будь-яких змін. Для того, щоб ефективно взаємодіяти у суспільстві, адекватно реагувати на постійні зміни, людина повинна активізувати свій творчий потенціал. Отже, виникає протиріччя між репродуктивною формою традиційної системи освіти і актуальною потребою суспільства в креативній системі розвитку особистості. Сучасні випускники загальноосвітніх закладів повинні бути підготовлені до зіткнення з новими несподіваними професійними завданнями, що перевищують набуті в школі знання та досвід і потребують від них нестандартних творчих рішень. Саме тому найбільшій актуальності набуває розвиток креативності як здатності до конструктивного нестандартного мислення і поведінки, усвідомлення та розвитку свого досвіду, пошук засобів її розвитку у процесі навчання.

Чималий внесок у розвиток психології творчості зробили як вітчизняні (Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, О. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, В. М. Дружинін, Г. С. Костюк, О. Г. Костюк,

С. Д. Максименко, В. А. Роменець, Б. М. Теплов, В. Д. Шадріков, А. М. Матюшкін, Я. О. Пономарьов, Д. Б. Богоявленська, В. О. Моляко, М. О. Холодна), так і зарубіжні (Дж. Гілфорд, К. Роджерс, Маслоу, Е.-М. Фромм, Р. Арнгейм, І. Бентлі, В. Гіделін, Ж. Гофруа, А. Дрейяр, Р. Холлмен та ін.).

Різні автори визначають здатність до творчості по-різному, але загальним у понятті є те, що творчі здібності виявляються у створенні чогось нового, оригінального. Критерієм при цьому є не якість результату, а характеристики і процеси, що активізують творчу продуктивність — це і є креативність (Е.-М. Фромм). Головний чинник творчого розвитку особистості — у самій людині, в її відкритості конструктивній творчості, у психологічній безпеці, у свободі особистості, русі, переході від потенційно творчого до актуального творчого стану.

Людина і суспільство є елементами загальної єдиної системи, що спроможна існувати лише завдяки її здатності до змін, завдяки наявності внутрішніх умов для вдосконалення — відкритості процесам розвитку.

Відкритість, під якою розуміється внутрішня готовність до розвитку, зміни, сприйняття нової інформації своїм витокком (основою, фундаментом) має мотивацію новизни, що перетворюється згодом у пізнавальний інтерес. На рівні окремого індивіда феномен відкритості найяскравіше виявляється у творчості в найширшому розумінні слова.

І. Н. Семенов вказує на те, що «сутність творчості полягає в тому, що в процесі вирішення завдання виникає протиріччя між ресурсами «Я» (тобто інтелектуальними і особистісними стереотипами) та унікальністю умов і вимог ситуації. Самостійне подолання цього протиріччя виступає як творче відкриття принципу вирішення завдання і водночас — як його особистісний інтелектуальний розвиток, що виражається в активній перебудові особистістю самої себе та реорганізації мислення» [1].

Відкритість розуміється як системна якість, що визначає ставлення людини до нового досвіду, нової інформації, з якими він стикається в реальних життєвих ситуаціях (пізнавальних і комунікативних), і що містить в собі такі важливі складники, як:

- здатність бачити проблему з різних боків;
- можливість переосмислення, подолання «бар'єру досвіду минулого»;
- можливість перебудови звичних дій, вже отриманих висновків, якщо вони не відповідають вимогам змінюваної реальності;

- легке сприйняття нових ідей;
- гнучкість і критичність мислення;
- здатність до переоцінки цінностей провідного виду діяльності.

Серед численних праць (О. М. Матюшкін, Я. О. Пономарьов, З. І. Калмикова та ін.), що стосуються пошуку початкових складників «творчеськості» у вирішенні розумових завдань у межах нашого дослідження особливий інтерес становить той підхід до вивчення творчих процесів, де під креативністю розуміється складна інтегративна система особистісних й інтелектуальних утворень.

Розглядаючи творчі здібності насамперед як стилеву характеристику розумової діяльності, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна намагалася виявити її фундаментальні елементи. «Опірність шаблону» вона визначає як початкову базисну структуру творчого стилю розумової діяльності [2].

Ідея, згідно з якою прояви «творчеськості» в діяльності опосередковані мотиваційно-ціннісною та інтелектуальною сферами суб'єкта, отримала широку експериментальну перевірку у працях Б. Г. Богоявленської. Когнітивна відкритість розглядається як установка чи готовність до адекватного сприйняття нової інформації, як складного утворення, що містить пізнавальні, особистісні та професійні компоненти, які опосередковують прояви креативності в педагогічній діяльності [3].

Під час творчої діяльності у школярів актуалізується механізм особистісної активності. Створення нового ще раніше не наявного об'єктивного чи суб'єктивного продукту є змістом творчої діяльності. Тому активність школярів розглядається як головна характеристика і передумова креативності.

«Особистість — істота активна, яка прагне до самостійних дій, до певної незалежності, до творчої ініціативи. Це діяч, а не споглядач» [4, С. 7]; «...творчість є універсальним і природним способом існування людини» [5, С. 28].

У дорослої людини актуалізується творчий потенціал тільки тоді, коли виникає внутрішня потреба до цього. «Без бажання творити, людину практично неможливо спонукати до творчості» [6, С. 31].

Від наявності спеціальних здібностей залежить успішність виконання конкретних видів діяльності. А творчі здібності впливають на ефективність виконання будь-якої діяльності у специфічному (творчому) стилі її виконання. Творчі здібності перебувають «над» спеціальними і можуть виявлятися у всіх видах діяльності, водночас їх може й не бути у творчих типах діяльності.

В. Н. Дружинін вказує на наявність двох форм взаємодії адаптивного і перетворюючого. У першому випадку суб'єкт пристосовується до об'єкта (середовища), асимілюючи його якості, включаючи об'єкт в систему своєї активності, та водночас змінює свої власні якості («акомодуючи», за Піаже).

До двох перетворюючих підтипів В. Н. Дружинін відносить:

- 1) творчу поведінку (активність), що створює нове середовище (конструктивна активність);
- 2) руйнування, дезадаптивну поведінку, що не створює нового середовища, а знищує колишнє.

Адаптивну поведінку дослідник поділяє на два типи:

- 1) реактивна, здійснювана за типом реакції на зміну середовища;
- 2) цілеспрямована.

Адаптивна і творча поведінки належать до конструктивної поведінки. Усі типи людської поведінки є спеціалізованими і опосередкованими зовнішніми чи внутрішніми засобами. Тому реактивні поведінка і діяльність вирізнятимуться не наявністю тих або інших культурних засобів, а вирізнятимуться джерелом активності, що визначає поведінку. Діяльність здійснюється свідомо (усвідомлюються мотиви, засоби і цілі), результати її — продукт діяльності. Суб'єкт діяльності прагне досягти відповідності результату мети. Діяльність як форма активності здійснюється, як і усі форми активності поведінки, за принципом «негативного зворотного зв'язку»: досягнення мети вичерпує цикл діяльності. Отже, психічним механізмом здійснення діяльності є механізм психічної функціональної системи діяльності. Відповідно до цієї точки зору і здібності також розглядаються як системна властивість психічної функціональної системи, що визначає її продуктивність і має індивідуальну міру вираженості. Здібність — це властивість психічної функціональної системи забезпечувати досягнення певної мети діяльності [7].

Я. О. Пономарьов основною ознакою діяльності як форми активності вважає потенційну відповідність мети діяльності її результату, тоді як для творчого акту характерним є протилежне: неузгодженість цілі (замислу, програми тощо) і результату. Творча активність, на відміну від діяльності, може виникнути у процесі здійснення останньої і пов'язана з породженням «побічного продукту», який і є творчим результатом. Суть креативності («творчеськості») як психологічної властивості зводиться, за Я. О. Пономарьовим, до інтелектуальної активності і чутливості (сензитивності) до побічних продуктів своєї діяльності. Для творчої людини найбільшу

цінність становлять побічні результати діяльності, щось нове і незвичайне, для нетворчої — важливі результати по досягненню мети (доцільні результати) а не новизна [8].

Потреба у нових знаннях, інформаційній писемності, вміння самостійно отримувати знання сприяла виникненню нового виду освіти — інноваційної, в якій інформаційні технології покликані відіграти системоутворюючу, інтегруючу роль. Створення відповідних комп'ютерних програм і педагогічних методів їх використання вимагає не просто перекладу чинної методики на мову програмування, а розроблення технології навчання на основі концепції комп'ютеризації і інформатизації всієї системи освіти, загальноосвітньої зокрема. Під використанням «нових інформаційних технологій» у загальноосвітніх навчальних закладах треба розуміти комплексне перетворення умов для навчання школярів, створення нових засобів для розвитку молоді, активної творчої діяльності, способів застосування інформаційних технологій, що сприятимуть розвитку творчості: від комп'ютерного моделювання і постановки віртуальних експериментів до оволодіння новою термінологією.

Сучасна освіта використовує можливості спрямованого впливу застосування комп'ютерних та інформаційних технологій у вправах на мислення, пам'ять, увагу, уяву, самооцінку учнів, уміння планувати свої дії, мотиваційний компонент навчальної діяльності. Комп'ютер у навчанні школярів є збагачувальним і перетворювальним елементом розвивального наочного середовища. Таке розуміння використання комп'ютера набуває гуманітарного розвивального характеру. Розвиток творчих здібностей — не самоціль. Елементи класичної інформатики в навчанні школярів, отримання інформації, представленої на комп'ютерному екрані, оволодіння технічними можливостями комп'ютера не можуть розглядатися поза розвитком логічного й алгоритмічного мислення (мистецтва правильно мислити і планувати свої дії, здатність передбачати різні обставини і діяти відповідно до них).

Комп'ютерне середовище значно полегшує реалізацію психолого-педагогічно обґрунтованих методів з використанням поетапного формування розумових дій, що може приводити не тільки до підвищення ефективності навчання, а й до прискорення розвитку вміння самостійно ставити завдання і знаходити способи їх вирішення. Широко можливі комп'ютера стали зіткненням у двосторонньому процесі навчання «вчитель — учень». Спільна робота школярів і вчителів по створенню презентацій і сайтів дає змогу піднести якісний рівень навчання учнів, розвинути творчі здібності, підвищити

пізнавальну активність, зацікавленість, полегшити адаптацію випускників загальноосвітніх навчальних закладів для подальшого життя в сучасному інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Семёнов И. С. Проблемы рефлексивной психологии решения творческих задач: Монография / НИИ общей и пед. психологии.— М., 1990.— 215 с.
2. Ермолаева-Томина Л. Б. Опыт экспериментального изучения творческих способностей // Вопросы психологии.— 1977.— № 4.— С. 32–41.
3. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / НИИ общ. и пед. психол. АПН СССР, Сев.-Кавк. науч. Центр высш. шк.; Отв. ред. (и авт. предисл.) Б. М. Кедров.— Ростов на Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1983.— 173 с.
4. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку.— К.: Освіта, 1993.— 268 с.
5. Ермолаева-Томина Л. Б. Психология художественного творчества.— М.: Академический проект; Культура, 2005.— 304 с.
6. Кудрявцев В. Т. Проблемы обучения: истоки, сущность, перспективы.— М.: Знание, 1991.— 80 с.
7. Дружинин В. Н. Психология общих способностей— СПб.: Питер, 2000.— 368 с. (Серия «Мастера психологии»).
8. Пономарёв Я. А. Психология творчества / Академия наук СССР, Институт психологии.— М.: НАУКА, 1976.

Ключевые слова: *креативность, творческая продуктивность, открытость, творческие способности, формы взаимодействия, информационное пространство.*

Key words: *creativity, creative efficiency, openness, creative abilities, forms of interaction, information space.*